
**BOSHLANG'ICH SINFLARDA SIFAT SO'Z TURKUMI
O'RGATISH TEXNOLOGIYALARI**

Ne'matova Saidaxon, Mahammadjonova Dilafruz

Xoshimova Ruxshona

Qo'qon univerteti Boshlang'ich ta'lim fakulteti talablari

**ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ В
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

Университет Кокан Начальное образование

Требования к факультету

Нематова Сайдахан, Махаммаджонова Дилафруз,

Хошимова Рухшона

**TEACHING TECHNOLOGIES OF ADJECTIVE VOCABULARY
IN PRIMARY GRADES**

Kokan University Primary education

faculty requirements

Nematova Saidakhan, Mahammadjonova Dilafruz,

Khoshimova Rukhshona

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy ta'lim berish jarayonida Ona tili fanining “Sifat so‘z turkumi” ni o‘qitishda muammoli ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning metodik asosi yoritilgan. Mazkur maqola umumta’lim maktablarining ona tili darslarida foydalanish uchun manba bo‘lib xizmat qiladi

Kalit so‘zlar: pedagogik, ta’lim, boshlang‘ich sinf, ta’lim texnologiyalari.

Аннотация: В статье описаны методические основы использования проблемных образовательных технологий при обучении «Прилагательной лексике» родного языка в курсе современного образования. Эта статья служит ресурсом для использования на уроках родного языка в средних школах.

Ключевые слова: педагогический, образовательный, начальный класс, образовательные технологии.

Annatation: In the article, the methodical basis of using problem-based educational technologies in the teaching of the “Adjective word group” of the mother tongue science in the process of modern education is highlighted. This article serves as a resource for use in the mother tongue classes of secondary schools

Keywords: pedagogy, education, primary class, educational technologies.

KIRISH

O'zbekiston istiqlolga erishishi bilan bozor iqtisodiyotiga asoslangan demokratik huquqiy davlat va ochiq fuqarolik jamiyatini qurish yo'lini tanlaganligi sababli, yangi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar barcha sohalar qatorida ta'lim tizimi oldiga ham mazmun-mohiyati jihatidan butkul yangi vazifalarni qo'ydi. Bu vazifalarning amalga oshirilishi ta'lim tizimining muntazam takomillashtirib borilishini va shu orqali yosh avlodni ilm-fan asoslari bilan chuqur qurollantirishni taqozo etadi. Zero, ilm olish yo'lidagi izlanish insonning e'tiqodi va dunyoqarashini shakllantiradi, ma'naviyaxloqiy kamolot sari etaklaydi. Ta'lim jarayonida ilg'or pedagog o'quvchilarini o'rgangan bilimlarini hayot bilan bog'lay olish ko'nikmasini rivojlantiradi. O'qituvchi o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etadi, shundagina o'quvchilar fanlarni tahlil qilish asosida mustaqil ravishda intellektual mashaqqatlarni hal qilish, xulosa chiqarish va umumlashtirish, qonuniyatlarni shakllantirish, qo'lga kiritilgan bilimlarni yangi vaziyatga tatbiq etishga intiladi. Darslarda interfaol usullardan samarali foydalanish natijasida o'quvchilarda bilimlarga mustaqil erishish qobiliyati shakllanadi hamda mavzu bo'yicha turli g'oyalar topish, uni isbotlash orqali yangi aqliy harakat usullarini topish va bilimlarni bir muammodan boshqasiga ko'chirish ko'nikmasi hosil bo'ladi. O'quvchilarda diqqat va tasavvurlari rivojlanadi, o'quv materiallarini idrok qilish orqali ularning bilish faolligi oshadi. Sifatni o'rganish tizimi materialni leksik va grammatik tomondan izchillik bilan boyitib, murakkablashtirib borishni ko'zda tutadi. O'quvchilar 1- va 2-sinfda ona tili va o'qish savodxonligi darslarida sifatning leksik ma'nosini kuzatadilar, sifatga qanday?, qanaqa? so'rog'ini berishga o'rganadilar; 3-sinfda sifat so'z turkumi sifatida o'rganiladi; 4-sinfda ilgari o'rganilganlar takrorlanib, grammatik materialga bog'liq holda qip-qizil, yam- yashil kabi ortirma darajadagi sifatlarning yozilishi o'rgatiladi. Ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlarni bilan boyitiladi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatlarning ma'nosiga aniqlik kiritiladi. Sifatni o'rganish metodikasi uning lingvistik xususiyatlariga asoslanadi. Sifat predmetning belgisi (rangi, hajmi, shakli va ko'rinishi, maza-ta'mi, xarakter- xususiyati, hidi, vazni, o'rin va paytga munosabati)ni bildiradi. Sifatning leksik ma'nosi uni ot bilan bog'liq holda o'rganishni talab qiladi. Sifatni tushunish uchun 1-sinfdan o'quvchilar e'tibori sifatning otga bog'lanishini aniqlashga qaratiladi. O'quvchilar predmetning belgisini aytadilar, ularda so'roq yordamida gapda so'zlarning bog'lanishini aniqlash ko'nikmasi o'stiriladi, ya'ni ular gapdagi sifat va otdan tuzilgan so'z birikmasini ajratadilar. Keyingi sinflarda bu bog'liqlik aniqlashtiriladi. Shunday qilib, sifatning semantik-grammatik xususiyatlari sifat ustida ishlashni leksik va grammatik (morfologik va sintaktik) yo'nalishda olib borishni talab etadi. Boshlang'ich sinflarda „Sifat“ mavzusi quyidagi izchillikda o'rganiladi: 1) sifat bilan dastlabki tanishtirish (1-, 2-sinf); 2) sifat haqida tushuncha berish (3- sinf); 3) shu grammatik mavzu bilan bog'liq holda ayrim sifatlarning

yozilishini o'zlashtirish (4-sinf). Sifat bilan (atamasiz) dastlabki tanishtirish (birinchi bosqich) sifatning leksik ma'nosi va so'roqlari ustida kuzatish o'tkazishdan boshlanadi. Predmetning belgilari xilma-xil bo'lib, uni rangi, mazasi, shakli; xil-xususiyatlari tomonidan tavsiflaydi. Shunday ekan, sifat tushunchasini shakllantirish uchun uning ma'nolarini aniqlash talab etiladi. O'quvchilar belgi bildirgan bunday so'zlarning nutqimizdagi ahamiyatini anglashlari uchun sifat ko'p uchraydigan matn tanlanib, avval sifatlarini tushirib qoldirib, so'ngra sifatleri bilan o'qib beriladi va mazmuni taqqoslab ko'rsatiladi. Predmetni aniq tasvirlash uchun uning belgisini bildiradigan so'zlardan foydalanilgani tushuntiriladi. Bu darslarda ko'rgazma vositalar (predmetlar, predmet rasmlari, sujetli rasmlar)dan keng foydalaniladi. „Sifat“ tushunchasini shakllantirish o'quvchilarning „predmet belgisi“ degan umumlashtirilgan kategoriyani o'zlashtirish darajasiga bevosita bog'liq. Shu maqsadda rang, maza, shakl, hajm, xil-xususiyat bildiradigan so'zlar guruhlanadi va shu so'zlarning xususiyatlari umumlashtiriladi

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARXI

Muammoli vaziyatdan chiqa olish hamma vaqt muammoni, ya'ni — nima noma'lum ekanligini, uning nutqiy ifodasi va yechimini anglash bilan bog'langan. Muammoli vaziyatni fikriy tahlil qiladigan bo'lsak, u, avvalombor, o'quvchilarning mustaqil aqliy faoliyatidir. U o'quvchini intellektual mashaqqat keltirib chiqargan sabablarni tushunishga, unga kirish, muammoni so'z bilan ifodalash, ya'ni — faol fikr yuritishni belgilashga olib keladi. Bu o'rinda izchillik yorqin ko'rinadi: avvalo, muammoli vaziyat yuzaga keladi, so'ng o'quv muammosi shakllanadi. O'qitish jarayonida o'quv muammosining muhim belgilari ham mavjud. O'quv muammosining muhim belgilari quyidagilar: – yangi bilimlarni shakllantirishga olib keladigan noma'lumning qo'shilishi; – o'quvchilarda noma'lumni topish yo'lida izlanishni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan muayyan bilim zahirasining bo'lishi. O'quv muammosini yechish jarayonida o'quvchilar aqliy faoliyatining muhim bosqichi uning yechilish usulini o'ylab topishga oid farazlar, g'oyalar qo'yish hamda uni asoslashdir. O'quv muammosi muammoli savollar bilan izchil rivojlantirib boriladi va bunda har bir savol uning hal qilinishida bir bosqich bo'lib xizmat qiladi. Muammoli o'qitishda o'qituvchi o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etadi, shundagina o'quvchilar fanlarni tahlil qilish asosida mustaqil ravishda intellektual mashaqqatlarni hal qilish, xulosa chiqarish va umumlashtirish, qonuniyatlarni shakllantirish, qo'lga kiritilgan bilimlarni yangi vaziyatga tatbiq etishga intiladi. Muammoli o'qitish natijasida o'quvchilarda bilimlarga mustaqil erishish qobiliyati shakllanadi hamda mavzu bo'yicha turli g'oyalar topish, uni isbotlash orqali yangi aqliy harakat usullarini topish va bilimlarni bir muammodan boshqasiga ko'chirish ko'nikmasi hosil bo'ladi. O'quvchilarda diqqat va tasavvurlari rivojlanadi, o'quv materiallarini idrok qilish orqali ularning bilish faolligi oshadi. Boshlang'ich sinflarda sifat turkumini o'rganish

tizimi o'quv materialini leksik va grammatik tomondan izchillik bilan boyitib, murakkablashtirib borishni ko'zda tutadi. O'quvchilar savod o'rgatish davridan boshlab, to 4- sinfga qadar belgi bildiruvchi so'zlarning — sifatning leksik va grammatik ma'nolarini boshlang'ich sinf ona tili dasturi hajmida o'rganadilar. Savod o'rgatish davrida belgi bildirgan so'zlarning ma'nolarini o'qituvchining "Mazasi qanday olma? Rangi qanday olma? Hajmi qanday olma?" kabi savollari asosida kuzatish orqali amaliy bilib boradilar. 1- sinfda va 2-sinfda "Shaxs va narsaning belgisini bildirgan so'zlar" mavzusi o'rgatilayotganda o'quvchilar belgi bildirgan so'zlarni ma'nolariga ko'ra guruhlash ishlarini bajaradilar, ya'ni - ularni so'roqlar yordamida gap va matnda shaxs, narsa, harakat, miqdor bildirgan so'zlardan farqlash ko'nikmasini egallaydilar. Bunda o'qituvchi oldida turgan muhim vazifa o'quvchilarning narsa va shaxsning belgilari xilma-xil bo'lishini, ya'ni narsa rangi, mazasi, shakli, hidi, hajmi, xususiyatlariga ko'ra farqlanishini, bular narsa va shaxsning belgilari ekanini anglashlariga erishish, nutqda ulardan samarali foydalanish orqali o'quvchilar nutqini belgi bildirgan so'zlar bilan boyitish va nutqini o'stirishdir. Ayniqsa, o'quvchilarga narsa va shaxslarni belgilariga ko'ra tavsiflashga doir mashqlarga va bunga oid o'quv topshiriqlariga katta ahamiyat berish lozim. 3-4-sinflarda esa sifat atamasi bilan tanishtirilgach, mazkur atama bilan elementar nazariy ma'lumotlarga ega bo'ladilar. 3-4-sinfda o'quvchilarning sifatlarning o'ziga xos leksik-grammatik xususiyatlari haqidagi bilimlari va ko'nikmalariga asoslanib, og'zaki va yozma ijodiy ishlar — maktab bog'i yoki istirohat bog'iga sayohat uyushtirib, u yerda kuzatilgan daraxt, qushlar, hayvonlarni tasvirlab, kichik hikoya tuzish kabilarga alohida o'rin beriladi. Buni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ona tili va o'qish darslarida ma'nodosh va zid ma'noli sifatlar, sifatning o'z va ko'chma ma'nolarda ishlatilishini kuzatishga, sifat yasashga doir leksik-semantik va grammatik mashqlarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlar bilan boyitiladi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatlarning ma'nosiga aniqlik kiritiladi. Sifatlar bolalar nutqini va tasavvurini boyitishga xizmat qiladi. Sifatlar narsa va hodisalarni aniq tasvirlash, ifodalash imkonini beradi. Bu imkoniyatdan foydalanib, ijodiy matn tuzishga o'rgatish o'quvchilarning fikrini aniqlashtiradi.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Sifatni o'rgatishda yana rangli rasmlardan foydalanish juda katta samara beradi. Rasm bolalar sezgisiga ta'sir etib, uning hayot tajribasida hali uchramagan tomonlarini ochadi, ularga tanish bo'lgan hodisalarni chuqur anglashga ham yordam beradi. Masalan, tabiat tasvirlangan rangli rasm o'quvchilar diqqatiga havola etilib, quyidagi:

1.Rasmda rassom qaysi ranglardan foydalangan? Daftaringizga ranglar deb ikki nuqta qo'ying va ranglarni ifodalovchi so'zlarni yozing.

2. Osmon qanday tasvirlangan? Uni tasvirlovchi soʻzlarni “osmon” soʻzi bilan birga qoʻllab yozing.

3. Togʻ qanday tasvirlangan? Uni tasvirlovchi soʻzlarni “togʻ” soʻzi bilan birga qoʻllab yozing.

4. Rasmda qaysi hayvonni koʻryapsiz? Hayvonning sifatlarini uning nomi bilan birga yozing.

5. Daraxtlarni kuzating. Unda nimani sezyapsiz? Shamolning xususiyatlarini qaysi soʻzlar bilan ifodalash mumkin? kabi topshiriqlar berilsa, bolalar koʻrsatilgan rasmlar asosida sifatlar toʻplamini yaratadi.

Masalan: 1-topshiriq asosida oʻquvchilar quyidagi sifatlar toʻplamini yaratishi mumkin. Ranglar: oppoq, koʻk, koʻm-koʻk, jigar rang, sariq, sap-sariq, qizgʻish, qora, yashil. 2-topshiriq asosida esa: tiniq osmon, bulutli osmon, koʻm-kok osmon, musaffo osmon, qora bulutli osmon, oq bulutli osmon, tinch osmon. 3-topshiriq: baland togʻ, qorli togʻ, archali togʻ, qoyali togʻ, qorsiz togʻ, choʻqqili togʻ. 4- topshiriq: yirtqich ayiq, qoʻngʻir ayiq, besoʻnaqay ayiq, oq ayiq, beozor ayiq, masxaraboz ayiq va nihoyat, 5- topshiriq asosida: yoqimli shamol, sovuq shamol, qattiq shamol, mayin shamol, iliq shamol, tonggi shamol, kechki shamol, togʻ shamoli. Bir soʻz asosida bir necha sifatli birikmalar tuzdirish oʻquvchilar soʻz boyligining qay darajada ekanligini koʻrsatib beradi. Ular tuzgan birikmalar asosida “Sifat - soʻz turkumi” tushuntiriladi: – Rasm asosida toʻplagan rang bildiruvchi soʻzlarni qanday soʻzlar degan edik? – Osmon, togʻ, shamol, ayiq soʻzlari qaysi turkumga kiradi? – Shu soʻzlar orqali oldingi soʻzlarga soʻroq bering. Ular 1-2- sinflarda qanday soʻzlar deb oʻrganilgan? – Belgi bildirgan soʻzlarni bir soʻz bilan. – Belgi bildirgan soʻzlarni bir soʻz bilan nima deb nomlash mumkin? Bu savollar oʻquvchilarni muammoli vaziyatga soladi va ularda muammoni hal qilishga qiziqish uygʻotadi va intilishni yuzaga keltiradi. Asosiysi, oʻquvchilar mustaqil va amaliy izlanadilar. Til birliklarini oʻzlari qidiradilar, topadilar va oʻzlashtiradilar. Natijada, “Sifatlar nimaning belgisini bildiradi? Ular qaysi soʻzlar bilan bogʻlanib keladi?” kabi savollarga bemaol javob beradilar. Ular tushunchalarini yanada aniqlash maqsadida taʼlimiy oʻyinlar tashkil qilinadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda oʻqituvchilar oʻquvchilarni har tomonlama barkamol shaxs qilib tarbiyalash uchun taʼlim jarayoniga zamonaviy yondosha olishi kerak. Boshlangʻich sinflar ona tili darslariga ham noanʼanaviy darslarni olib kirish va uni taʼlim mazmuniga singdirish, dars oʻtishning yangi-yangi usullarini topish Davlat taʼlim standartlari talablarini bajarishga zamin yaratadi. Inson shaxsini har tomonlama kamol toptirish, oʻsib kelayotgan yosh avlodda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat tuygʻusini uygʻotishda, milliy tilga, oʻz xalqining anʼanalariga iftixor hissini kamol toptirishda ona tili darslarining oʻrni beqiyosdir. Shunday ekan, biz ham oʻz darslarimizni tashkil etishda aynan shu maqsadlarni koʻzlagan holda ish olib boramiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Avliyakov N.X., Namozova N.J. Muammoli o'qitish texnologiyalari. – T.: “Fan va texnologiyalar” nashriyoti, 2008. – 80 b.
2. G'afforova T. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar: O'quv qo'llanma. Toshkent. Tafakkur, 2011.
3. Muslimov N. va boshqalar. Innovatsion ta'lim texnologiyalari – Toshkent: 2015. – 208 bet.
4. Qosimova K. va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent-2009.
5. Saidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2003.
6. D.Sayfutdinova. “Boshlang'ich sinflarda sifat so'z turkumini o'qitishda muammoli ta'lim texnologiyalari”. Academic research in educational sciences volume 2 issue 9 2021..
7. Internet ma'lumotlari: [www. ziynet.uz](http://www.ziynet.uz)
8. www.pedagog.uz